

חייב מדאורייתא. ועוד, שאף ששיעור מצה הוא בכזית, מסתמא ילך אצל הבקי עם לחם משנה שהוא ב' כזיתים, והוא שיעור גדול מככותבת, ויהיה חייב משום העברה. א"כ הדרא קושיא לדוכתא, למה אין חשש במצה שמא יעביר את המצה ברה"ר.

והרצפ"פ תירץ לעצמו דבלולב ושופר, זמן קיומם הוא בבקר, ולכן חיישינן שילך בלילה לחכם עם לולבו ושופרו. אבל מצות מצה, מצותו תיכף עם תחילת הלילה, ואם צריך לילך לבקי, יעשה כן בערב פסח ולא בפסח עצמו, ולא יעביר בשבת. כלומר, שהחשש שמא ילך אצל בקי לא קיים בשעת חיובו אלא קודם זמן חיובו, ובמצה כיון שקודם זמן חיובו אינו שבת אלא חול, לא חיישינן. והקשה על עצמו, דמקרא מגילה ג"כ מצותה תיכף עם תחילת הלילה, ולמה במגילה חיישינן שמא ילך אצל בקי, הלוא ילך קודם השבת. ותירץ, דעיקר מצותו ביום וחששו לזמן עיקר המצוה.⁸ יוצא מדבריו, שלא גזרו מחשש שמא יעבירו אלא א"כ עיקר זמן חיובו הוא בזמן שגם סמוך לזמן חיובו היא שבת. ולכן אם המצוה הוא תיכף בהתחלת השבת, לא חיישינן.

הנצי"ב (העמק שאלה שאילתא סז אות כא) הביא ג' תירוצים למה אין חוששין שמא יעביר את המצה:

השאלות הביא הרעיון של "עיקר מצות קריאת מגילה ביום", סמוך לדין שגזרו שלא לקרוא מגילה בשבת. והנצי"ב דייק מזה, דהגזירה שלא לקרוא את המגילה בשבת נאמרה דוקא ביום, אבל בליל שבת קורין את המגילה. ולא גזרו שמא יעבירו משום דאין דרך לצאת בלילה, ולכן אין

אין קורין את התורה אלא בצבור, וכיון דרבים נינהו מדכרי אהדדי. ולגבי קריאת שאר מגילות, י"ל א' שאין כאן חיוב כלל רק מנהג. ב' שאין זה חיוב על היחיד אלא על הצבור וכיון דרבים נינהו מדכרי אהדדי.

חשש שמא יעבירו במצוות של ליל הסדר

יש לעיין למה גזרו דוקא על מצוות שופר, לולב, ומגילה ולא גזרו על שאר מצוות, כגון אם ראשון של פסח חל להיות בשבת, לא גזרו שמא יעביר את המצה (או המרור). וע"פ סברא היה נראה לומר שלמצות אכילת מצה אין אדם צריך בקי כדי שילמוד איך לאכול מצה. אמנם, מרש"י שכתב דילך אצל בקי כדי ללמוד הברכה, הרי במצה (וגם במרור) יש ברכה מיוחדת שיצטרך ללמוד הברכה כמה בלולב. א"כ יש להקשות למה אין חוששין שילך אצל חכם עם המצה ויעבירו ד' אמות ברה"ר.

ועיין בספר מקראי קודש (להרצפ"פ הל' פסח חלק ב' עמ' ג) שהביא תירוצים מהרב יצחק ירוחם דיסקין, שמכיון ששיעור אכילת מצה בכזית, ושיעור חיוב הוצאה בשבת הוא ככותבת שהוא שיעור יותר גדול מכזית, אפי' אם ישכח ויעבירו בשבת אינו חייב, ולכן לא גזרו, שלא גזרו אא"כ יתחייב חטאת במה שמעביר את החפץ בשבת.

והרצפ"פ הקשה עליו, דמכיון שיוצאין ידי חובתו בכזית, הרי שיעור זה חשוב בפסח, ומיגו דהוי שיעור למצה, הוי שיעור ג"כ להוצאה, וכמו שמצינו בגמ' (שבת צא.), וא"כ אף אם יעביר רק כזית יהיה

8. וגזרו על קריאה בלילה אטו קריאה ביום.

לא כתב רש"י שילך אצל הבקי כדי ללמוד
איך לעשות המצוה עצמה, הלא כדי
ללמוד איך לעשות המצוה עצמה ג"כ יש
צורך לילך אצל בקי.

בתחילת הסוגיא (בסוכה) הקשו איך
עקרו מצות לולב משום איסור מוקצה.
כלומר, שבתחילת הסוגיא חשבו שגזרו על
נטילת לולב בשבת משום איסור מוקצה.
והקשה הגמ' על זה דלא היה ראוי לחכמים
לעקור מצוה מה"ת בשביל חשש איסור
מדרבנן. א"כ יש להקשות לפי מאי דקיי"ל
דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, ואינו
אסור אלא מדרבנן, הרי הרשב"א (שבת
קו.) כתב דמלאכה לצורך מצוה לא היא
תיקון והוי מלאכה שא"צ לגופה. וא"כ ה"ה
הכא, הרי אם העביר את הלולב לצורך
מצוה, אינו חייב עליו דהוי מלאכה שא"צ
לגופה, ואינו אסור אלא מדרבנן. וא"כ, לפי
הנחת הגמ', לא היה ראוי לחז"ל לגזור,
דכל המעביר לצורך מצוה אין כאן חשש
איסור דאורייתא, ורק גזרו כשהיו חוששים
שיעבור על איסור דאורייתא.

לפי מה שכתבו הפוסקים דאין לנו
רשות הרבים בזה"ז משום שאין לנו עיר
שיש בו ס' רבוא אנשים, א"כ אפי' אם
יעבירנו, אינו עובר אלא על איסור דרבנן.
וא"כ בזה"ז איך אנו מבטלין מצוות שופר,
לולב ומגילה. הלא אין מבטלין המצוה
אא"כ יש חשש שיעבור על איסור
דאורייתא.¹¹

11. עיין בבית"ל (שמה:ז ד"ה ששים)
שהביא ראיה שיש לנו רה"ר בזה"ז ממה דגזרו
חז"ל שלא לעשות מצוות דאורייתא משום חשש
העברה ברה"ר. דאם אין לנו רה"ר אלא בעיר
יחידה, לא היו חז"ל לעקור מצוות מה"ת.

לחוש שמא יעבירנו. והנצי"ב הוסיף דמה"ט
לא גזרו על אכילת מצה. דכיון שמצותה
בלילה, ואין דרך לצאת בלילה, לא גזרו.⁹
לא גזרו על אכילת מצה מפני שהעמי
הארץ היו מביאים ת"ח לביתם כדי ללמוד
איך לנהוג בליל הסדר. לכן לא חששו
שילך אצל בקי ללמוד שהרי הבקי בא
לביתם.

כיון דמצה בעי הסיבה, אף אם יצטרך
לילך לבקי, לא יביא המצה עמו, כיון
דבלא"ה צריך לאוכלו בביתו. ומכיון דא"א
לצאת ידי חובתו אלא בביתו, אף אם ילך
לבקי ישאיר את המצה בביתו ולא
יעבירנו.¹⁰

חידושי הכלי חמדה בגזירה זו

עיין בכלי חמדה (מועדים ס' ה-ז)
שהקשה ג' קשוייות על גזירה זו:

רש"י כתב דהחשש הוא שילך אצל
בקי כדי ללמוד הברכה או הנענועים. למה

9. ודע שהוא סובר שילך לבקי בזמן
חיובו ממש ולא סמוך לו, ודלא כהרצפ"פ. אלא
שהוא סובר שלא ילך בלילה.

10. הכלי חמדה (על המועדים) הביא ב'
תירוצים נוספים למה לא גזרו על מצות מצה:
(א) בסימן ו' כתב שאין מצות מצה אלא
בלילה, ואף אם יעביר את המצה בלילה, לא יהיה
דבר שבפרהסיא ולכן לא גזרו, עיין הערה 12.

(ב) בסימן קיד כתב דלא רצו חז"ל לעקור את
המצוה לגמרי. ובשופר ולולב, אף שחלק העשייה
נעקר, עדיין נשאר חלק הלימוד, שיש קיום המצוה
במקצת ע"י מה שילמדו הלכות שופר או לולב. אך
במצות מצה, הרי נשים ג"כ חייבות. ואם חז"ל היו
עוקרים את מצות מצה בשבת, היו עוקרים לגמרי
את המצוה מן הנשים שאין להם מצוה בלימוד.
לכן עקרו רק לולב ושופר שהנשים פטורות, ואין
כאן עקירה לגמרי מן האנשים כיון שיש להם עדיין
חלק הלימוד.

רצו חז"ל לומר שפעמים עושים מצוות אלו ופעמים אין עושים. ולכן אין עצה לתקן שבשבת יעשו רק את המצוה דאורייתא, וישמיטו את המצוות מדרבנן. דאף שע"ז, אם ילך לבקי, לא ילך אלא כדי ללמוד המצוה דאורייתא ויהיה מלאכה שא"צ לגופה, ויהיה פטור, מ"מ הרי זה גרעון באופן קיום המצוה וא"א לעשות כן. וכתב הכלי חמדה דלכן לא גזרו על מילה בשבת. דבשופר ולולב, חז"ל הוסיפו על המצוה דאורייתא, ותקנו מצוה מדרבנן (נענועים ותקיעות דמעומד). ולכן אם היה הולך אצל בקי עם לולבו או שופרו כדי ללמוד המצוה מדרבנן היה חייב. אבל במילה, שלא הוסיפו מצוה מדרבנן על המצוה דאורייתא,¹⁴ אף אם יעביר בשבת, יהיה מלאכה שא"צ לגופה, ופטור.¹⁵

14. יש לעיין למה לא ילך כדי ללמוד הברכות של מילה.
15. בענין מדוע לא גזרו על המילה בשבת:

הריטב"א (סוכה מב.) הקשה למה לא גזרו שלא למול בשבת מחשש שמא יעביר (את התינוק או המכשירי מילה) ד' אמות ברה"ר. ויש כמה תירוצים לזה:

(1) הריטב"א תירץ דמילה עצמה הוי מלאכת שבת. ובכל אופן התירה התורה לעשות מילה בשבת. ולכן לא מסתבר לגזור משום חשש מלאכה אחרת.

(2) התוי"ט (סוכה ד:ב) כתב דבמילה יש רבים שאינם חייבים במצוה זו, והרבים יזכירו למי שיבוא להעביר בשבת.

(3) התוי"ט (שם) הביא עוד תירוצ דכיון דמילה חמירא דנכרתו עליה י"ג בריתות, לא שייך לעקור את המצוה.

(4) מסתברא שאין אדם מל אא"כ הוא בקי, ולכן לא חיישינן שילך אצל בקי ללמוד. ועיין ביו"ד (רסו:ז) "אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת." כלומר,

ותירץ הכלי חמדה¹² שעשיית מלאכה לצורך מצוה הוי מלאכה שא"צ לגופה רק לגבי מצוות דאורייתא, משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו, ולכן כשמעבירו, אינו מעבירו להנאת עצמו אלא לצורך המצוה, והוי מלאכה שא"צ לגופה. אבל לגבי מצוות דרבנן, כיון דמצוות דרבנן את המצוה מדרבנן הרי נהנה ממה שעושה את המצוה מדרבנן והוי מלאכה הצריכה לגופה וחייב עליו מה"ת. ולכן רש"י כתב דהגזירה היתה משום הברכות או משום הנענועים שאינם חלק מהמצוה דאורייתא, שאם היו חלק מהמצוה דאורייתא, לא היו גוזרים משום דהוי מלאכה שא"צ לגופה, ואינו אסור אלא מדרבנן. ומכיון שהוא הולך ללמוד מצוה דרבנן, הרי אם יעבירו יהיה חייב משום העברה. ולגבי שופר, צ"ל שהולך ללמוד הברכות או ללמוד סדר תקיעות דמעומד דהוי מדרבנן.¹³

והוסיף הכלי חמדה להסביר, דכשחז"ל התקינו מצוה דרבנן לשמש את המצוה דאורייתא (כגון הברכות או הנענועים), לא

12. ועיין בכלי חמדה שהביא עוד תירוצ לתא דאין לנו רה"ר כזה"ז, דכל העושה מלאכה דרבנן בפרהסיא, הרי דינו כמחלל שבת בפרהסיא כמילי דאורייתא. ולכן אע"פ שאין לנו כזה"ז אלא כרמלית, כיון שהוא מילתא דפרהסיא גזרו כאילו הוא העברה מה"ת.

13. ועיין בכלי חמדה (ס' קטו) שכתב דאף שעשיית מלאכה לצורך מצוה הוי מלאכה שא"צ לגופה, אבל "לפי האמת ישראל קדושים הם, וחפצים ומשתוקקים לקיים את המצות," לכן הוי מלאכה הצריכה לגופה וחייב, שאין מעבירים את החפצא משום החיוב לעשות המצוה בלכד, אלא גם משום שחפצים במצוות, ועי"ז הוי צריכה לגופה. וכשראו חז"ל שעם ישראל הגיע לדרגה זו, גזרו על שופר ולולב משום שכדרגה זו הוי מלאכה הצריכה לגופה וחייב.

מדרכבן. וכיון שעקרו את המצוות דרכבן, ממילא אי אפשר לקיים את המצוה מה"ת, ואין כאן עוד מצוה, אפי' מה"ת.¹⁶

סיכום

חז"ל גזרו על הלולב ועל השופר ועל המגילה בשבת מחשש שמא יעבירו ד' אמות ברשות הרבים. השאלה העקרונית היא למה חוששין דוקא באלו ולא בשאר מצוות שקיומם בשבת. אף שהבאנו הרבה מיני הגדרות לגזירה זו, יש לחלק ההגדרות לג' סוגים. הא' מצוות שקיומם (או חיובם) על ידי היחיד גזרו עליהם, ומצוות שקיומם על הציבור לא גזרו משום דרכים מדכרי אהדדי. הב' מצוות שאין חשש, מאיזה טעם שיהיה, שילך אצל בקי עם החפצא של מצוה לא גזרו עליהם. הג' לא גזרו על מצוות שאף אם ילך אצל בקי עם החפצא של מצוה לא יעבור על איסור דאורייתא. ומטעמים שהבאנו, חז"ל לא גזרו על קריאת מגילות שיר השירים וקהלת בשבת, ושפיר נהגו בני"י לקרות אותם בשבת חוה"מ.

16. ויש להקשות על חידוש זה דבגמ' הקשו על מה שנטילת לולב אינה אלא טלטול מוקצה. כלומר, שטלטול מוקצה אינה אלא מדרכבן, ובתחילת הגמ' היו חושבים שהטעם שאין נוטלין לולב בשבת הוא משום טלטול מוקצה. והקשה הגמ' על זה שלא היו עוקרים את מצות לולב בשביל האיסור טלטול מוקצה. ולפי דברי הכלי חמדה לא היה להגמ' להקשות כן דשמא גזרו על הנענועים משום טלטול מוקצה ולא על עצם נטילת לולב. ושמא ס"ל להכלי חמדה שמכיון שלא היו גוזרים על עצם הנטילה משום מוקצה אלא רק על הנענועים, מכיון שכבר אוחו את הלולב בשביל הנטילה מותר לטלטל את הלולב בשביל הנענועים, שכל שבא לידו בהיתר, אין צריך להסירו מידו, וכ"כ המג"א (רסו:יט), ולכן לא היו יכולים לגזור על הנענועים, שבאמת אין כאן איסור טלטול מוקצה. אך עיין במ"ב (שח:יג) שהביא כמה אחרונים דלא אמרינן סברא זו אלא בכלי שמלאכתו לאיסור ולא במוקצה ממש.

והוסיף, דכשחז"ל תקנו אופן עשיית מצוה דאורייתא, אם לא עשה כתקנתם, הרי לא קיים המצוה אפי' מה"ת. לכן מי שנטל לולב ולא נענע עמהם, לא קיים את המצוה מה"ת. ולפ"ז כתב, דאף שחז"ל לא היו עוקרים מצוה מה"ת כדי שלא לעבור על איסור דרכבן, מ"מ היו עוקרים מצוה מדרכבן, כדי שלא לעבור על איסור דרכבן. ולכן שפיר גזרו אף בזה"ז מחשש שמא יעבירו, אע"פ שאין לנו רשות הרבים בזה"ז. שאף שאין רה"ר מה"ת, מ"מ מדרכבן הוי כרמלית ואסור לטלטל בו. וחז"ל באו ועקרו הנענועים, ותקיעות דמעומד, המצוות מדרכבן המשמשים את המצוה דאורייתא כדי שלא יעביר את השופר או את הלולב בכרמלית שהוא

שאסור לו לאדם למול בשבת אם לא מל מעולם. הרי, שאם היה צריך לילך אצל בקי היה כבר הולך בפעם הראשון, קודם המילה בשבת.

(5) הט"ז (א"ח תקפח:ה, יו"ד קיז:א) כתב דהא דלא גזרו על מילה הוא משום שכל דבר המפורש בקרא להיתר, לא היו חז"ל גוזרין עליו. וכיון דכתיב "וביום השמיני" ודרשינן אפי' בשבת, הרי מפורש בקרא שמוותר למלול בשבת, ולכן חז"ל לא גזרו. ועיין במנחת חינוך (שצה:טו), ובשו"ת חות יאיר (ס' קמב) מה שפקפקו ביסוד הט"ז הנ"ל. ועיין במרגליות הים (סנהדרין יט. אות יז) שהסביר שאף שמלך פסול להיות דיין, מ"מ היו דיינים שבאו ממלכות בית דוד שמכיון שיש גזיה"כ שדוד המלך כשר לדון, א"א לחז"ל לגזור על מלכות בית דוד שהוא מפורש בקרא אלא רק גזרו ששאר מלכות ישראל פסולים להיות דיינים, והוא ע"פ יסוד הט"ז הנ"ל.

(6) תירוצ הכלי חמדה הנ"ל.

(7) הכלי חמדה (סימן י) הביא עוד תירוצ דחז"ל רק עקרו בשביל חשש חילול שבת מצוות התלויות בב"ד, כגון שופר ולולב התלויות בקידוש החדש ע"י ב"ד. וכיון דקדושת שבת קביעי וקיימא, עקרו את המצוה התלויה בב"ד. אבל מילה דקדושתה מה"ת ואינה תלויה בב"ד, חז"ל לא גזרו.